Dnevno svjedočimo o ovoj ili onoj reformi, o promjenama sustava, o zaokretu u politici zapošljavanja, socijalnoj politici i tako dalje. Bojim se da u inflaciji najavljenih restrukturiranja, reformi, odnosno promjeni sustava i podsustava gubimo iz vida značenje riječi – reforma.

Sustav je sveukupnost međusobno povezanih elemenata i blokova koji su podsustavi sustava. Prema tome, **sustav je određena konstrukcija s obzirom na: spoznaju (dostignuta razina znanja), dani prostor, vrijeme egzistencije sustava, međuovisnost (putem veza) s drugim sustavima s kojima je ravnopravan i ovisan (putem veza) o svome nadsustavu.**

Na gospodarski će sustav utjecati dostignuti stupanj, ponajprije, ekonomske znanosti, ali i ostalih znanstvenih disciplina na izravan i neizravan način. Znanost kao sustav ravnopravna je gospodarskom sustavu. I ostali sustavi koji su podsustavi društvenog sustava utjecat će putem povratnih sprega na gospodarski sustav.

Kada je riječ o gospodarskom sustavu, tada je od osobitog značenja precizirati u kojem vremenu djeluje gospodarski sustav kao i područje na kojem djeluje gospodarski sustav (naša nedavna prošlost drastičan je primjer tog značenja).

Kriterijalna funkcija učinkovitosti odnosnoga gospodarskog sustava jest cijena po kojoj gospodarski sustav ostvaruje ciljeve društvenog sustava.

I sam se sustav mijenja: jedni elementi postaju aktivni (ulaze/razvijaju se/nastaju) dok drugi elementi postaju pasivni (izlaze/troše se/nestaju). Drugim riječima, mijenja se položaj i značaj svakog elementa u sustavu. Imajući u vidu iznesene napomene, možemo ustvrditi da će isti elementi različito "komponirani" rezultirati različitim sustavom. Kao što znamo, pod utjecajem monetarista i kejnzijanaca došlo je do različitog vrednovanja instrumenata monetarne i kreditne politike. Ili drugi primjer. Odnos izravnih i neizravnih poreza, uz klauzulu *ceteris paribus*, bit će različiti u kratkoročnom ili konjukturnom ciklusu u odnosu na dugoročni ili razvojni ciklus.

Odnos sustava i podsustava kao odnos cjeline i dijelova bitan je za učinkovito funkcioniranje sustava. Cilj koji postavlja nadsustav mora stvoriti dovoljno širok djelatni prostor podsustavu kako bi ga ovaj ostvario uz najmanje troškove. Ta znači da porezni sustav mora imati djelatnu slobodu u odnosu na fiskalni i gospodarski sustav kako bi optimalizirajući sebe, kao sustav, smanjivao svoju entropiju, a time i entropiju svog nadsustava (fiskalni i gospodarski sustav).

Postavlja se pitanje: Kakav je odnos gospodarske politike i gospodarskog sustava?

Na kratak rok gospodarska politika ima stabilizacijsku, odnosno anticikličku zadaću. Dakle, cilj joj je da se stabilizira gospodarstvo. Porezna politika svojim instrumentarijem također će nastojati ostvariti postavljeni cilj na način kako joj ga odredi gospodarska politika. Prema tome, i jedna i druga politika realiziraju svoje učinke diskrecijskim odlukama. Sustavi svoje učinke ostvaruju automatski (temeljem svoje konstrukcije). Odnos politike i sustava jest odnos diskrecijskih i sustavnih mjera. Naime, manipulacija instrumentima (elementima sustava) mjere su tekuće politike i u idućem razdoblju postaju elementi sustava čime je izmijenjen i sam sustav.

Temeljni cilj gospodarskog sustava u dugom roku jest razvoj. Tu nema razlike između sustava i politike jer su u dugom roku svi sustavi (uključujući društveni sustav) i elementi varijabilni i nije moguće povući crtu razgraničenja između sustava i politike.

To ukazuje da je temeljno pitanje za sustav i politiku zapravo vrijeme. Drugim riječima, od presudne je važnosti da se sustavi mijenjaju tijekom vremena, pri čemu je nužno razlikovati učinkovitost sustava s obzirom na vremensku dimenziju koja je određena kretanjem sustava.

U tom smislu dobro je podsjetiti se duhovitog odgovora A. Einsteina na pitanje zašto je otkrio teoriju relativnosti:

"Zašto sam baš ja stvorio teoriju relativnosti? ... Čini mi se da je razlog sljedeći: Normalno odrastao čovjek uopće ne razmišlja o prostoru i vremenu. Po njegovom mišljenju, on je s tim pitanjima raščistio još u djetinjstvu. Ja sam se, međutim, razvijao tako sporo da su prostor i vrijeme zaokupljali moje misli kad sam bio već odrastao."

Gospodarski sustav mora biti takav da omogućuje primjenu važećih društvenih načela. Stoga i ne treba čuditi da je A. Smith (1776.) u pet knjiga *Bogatstvo naroda* uporno isticao nužnost takvog sustava i politike koji će omogućiti stvaranje dohotka i uvećanje bogatstva. D. Ricardo je svoja *Načela*... (1817.) posvetio problemima raspodjele. Formirao je model i temeljem analize rada i kapitala pokazao kako se raspodjeljuje porezni teret u procesu reprodukcije.

Ono što je prijeko potrebno da bi sustav funkcionirao jest **sposobnost njegova kretanja**. Ta sposobnost određena je stupnjem organiziranosti svakog, pa i gospodarskog sustava. Važno je u kojoj se mjeri povećava entropija dotičnoga gospodarskog sustava kada on djeluje automatski (gospodarski je sustav stabilan i djelovanje je rezultat njegove reakcije na egzogene promjene), odnosno kakvo je kretanje entropije kada se provedu diskrecijske mjere ekonomske politike.

Svaki gospodarski sustav mora imati sposobnost napuštanja stanja ravnoteže zbog endogenih i/ili egzogenih utjecaja i ponovnog vraćanja u stanje ravnoteže. Vraćanje u stanje ravnoteže periodično je i izvedeno je iz privrednih ciklusa. Istovremeno djeluje više ciklusa koji destabiliziraju – stabiliziraju cjelokupni društveni, pa time izvedeno gospodarski, financijski i porezni sustav.

Razlike na relaciji: neoklasična teorija – kejnzijanizam mogu se promatrati po njihovoj interpretaciji o kretanjima sustava u uvjetima kad je ravnoteža napuštena. To pitanje neoklasični ekonomisti nisu razmatrali eksplicitno, posebno ne u modelskom pristupu jer je stanje ravnoteže temeljna pretpostavka samog modela. Analizirajući taj problem, A. Leijonhufvud konstatira: "Ovisno o njihovoj relativnoj veličini i položaju početne točke neravnoteže u odnosu na točku ravnoteže, stvarni proces prilagođavanja može sadržati oscilacije: a) u cijeni, ali ne i u proizvodnji maršalovski slučaj; b) u proizvodnji, ali ne i u cijeni - mikrokejnzijanski slučaj; c) ni u čemu tj. obje se varijable (samostalno, napomena G. S.) kreću izravno do točke ravnoteže; ili d) i u jednoj i u drugoj."

Čini se "prirodnim" pretpostaviti da se svako nacionalno gospodarstvo razvija u dugom roku. Ratne i elementarne devastacije zapravo su veliki šokovi koji destruiraju veliki društveni sustav, pa time i sve njegove podsustave. Stoga se ravnoteža gospodarskog sustava pojavljuje na različitoj (uobičajeno višoj) razini razvoja. Iako podjele na kratkoročne, srednjoročne i dugoročne cikluse pokazuju pravilnosti vremenskih intervala (bar kao tendencija), vremenski razmak između točaka ravnoteže zakonomjerno je nejednak.

Napuštanje ravnoteže bilo kojeg sustava predstavlja njegovu destabilizaciju. Ona nastaje, na primjeru poreznog sustava, preferiranjem neizravnih u odnosu na izravne poreze kada se početno stanje međuodnosa izravnih i neizravnih poreza svjesno narušava (povećava se entropija poreznog sustava) da bi pri uspostavljanju nove ravnoteže (pretpostavlja se, ali se ne mora dogoditi) entropija poreznog sustava bila manja. Mijenjanje značaja pojedinog podsustava, odnosno elementa sustava, predstavlja izmjenu odnosa u aktivnosti određenog sustava, što implementira veću ili manju promjenu obilježja samog sustava.

Tako preferiranje neizravnih poreza čini porezni sustav, recimo, potrošnog tipa, pri čemu se poseban naglasak može dati trošarinskim porezima. Ukoliko je nova ravnoteža superiornija prethodnom stanju ravnoteže, s obzirom na ciljeve gospodarskog sustava i načela funkcioniranja društvenog sustava, govorimo o smanjenju entropije, a sustav je bliži optimumu. To ne znači da je sustav optimalan (sustav zapravo može biti optimalan samo u jednom trenutku, a odmah nakon toga se destabilizira), nego da nosioci odluka svojim intervencijama vode brigu o nužnosti procesa optimalizacije.

Mijenjanje odnosa pojedinih blokova, odnosno elemenata u bilo kojem sustavu, rezultira povećanjem utroška energije, dakle, entropije. Stoga je od posebne važnosti pri "konstrukciji" sustava voditi brigu o mogućem (primjerenom) manevarskom prostoru zato što mali manevarski prostor progresivno povećava entropiju sustava koja nastaje promjenama u podsustavima. Drugim riječima, valja pri "konstrukciji" sustava voditi računa o tome da struktura previše ne "okošta", odnosno da struktura sustava ima potrebnu varijabilnost.

U zavisnosti od stupnja učinkovitosti konstrukcije sustava smanjuje se potreba za "korekcijama" samih sustava. Stoga valja istaknuti da povećanje autonomnosti podsustava u odnosu na sustav smanjuje potrošnju društvene energije. Ovo, pak, nikako ne znači da vodoravne i okomite veze smanjuju učinkovitost. Upravo obrnuto, **okomite i vodoravne veze moraju biti jasno određene i moraju se moći mijenjati u vremenu**
kako bi sustavi što "jeftinije" postigli ravnotežu. Na primjeru poreznog sustava to bi značilo da nije u pitanju podređenost poreznog sustava gospodarskom i fiskalnom sustavu, nego da porezni sustav na osnovi
cost benefit
odnosa, ne dovodeći pritom do povećanja nestabilnosti svojih nadsustava, ostvari cilj uz najmanje društvene troškove
. Pritom je posebno važno voditi brigu o vremenu u kojem se željene promjene moraju izvršiti. Naime, "skraćivanje" vremena može se slikovito prikazati kao katalizator koji ubrzava proces uz progresivno povećanje potrošnje energije.

Ukoliko dijagnoza i prognoza određenog podsustava nije primjerena stanju u kojem se nalazi gospodarski sustav, raste potreba za intervencijama koje, s obzirom na raspoloživo vrijeme, destabiliziraju sustav. Uobičajeno je, temeljem akcije – reakcije, u tim i takvim situacijama da se proces destabilizacije dinamizira. J. M. Keynes, govoreći o krizi, ističe: **"Srozavanje granične efikasnosti kapitala može biti toliko potpuno da nikakav provediv pad kamatne stope nije dovoljan."**

Tekuća nestabilnost i kratkoročne intervencije smanjuju značenje koncepcije i strategije razvoja određenoga gospodarskog sustava. **Ukoliko je nestabilnost znatna, destabilizacija gospodarskog sustava u potpunosti napušta dugoročne ciljeve. Napušta se sustav i u potpunosti ga zamjenjuje politika. To obično rezultira takvim devijacijama i degeneracijama u gospodarskom sustavu i njegovim podsustavima da je nužna rekonstrukcija gospodarskog sustava** .
Uobičajeno je da se te i takve promjene nazivaju reformama. Izmjene sustava znače uvijek i svuda dodatni društveni trošak.

Kako bi se minimizirali društveni troškovi i ostvarili cijevi društvenog sustava, proces optimalizacije gospodarskog sustava mora biti stalno prisutan. Drugim riječima, cilj nositelja odluka jest da smanjuju entropiju cjelokupnoga društvenog sustava**. Kriterij po kojem možemo ocijeniti postaje li neki sustav bolji ili ne, svakako je rast društvene efikasnosti što se ostvaruje smanjenjem ukupnih i selektivnih troškova temeljem stalno rastuće učinkovitosti svih i svakog elementa društvenog sustava**
. U procesu optimalizacije, recimo, porezni sustav također se prilagođava (optimalizira) mijenjajući svoju strukturu, dovodeći pojedine porezne oblike u novu kombinaciju koja u povratnoj sprezi doprinosi daljnjoj optimalizaciji gospodarskog sustava. Proces optimalizacije može se ostvariti manjim ukupnim poreznim opterećenjem. Ovakva promjena imala bi učinak subvencije za porezne obveznike.

Proces povećanja učinkovitosti dinamizira se trajnim rastom učinkovitosti upravljanja na svim razinama sustava. To rezultira dodatnim mijenjanjem odnosa (odnosi se zapravo dinamički mijenjaju putem uzajamnosti) dijela i cjeline u smjeru veće autonomije podsustava u odnosu na sustav. **Sustav veće učinkovitosti omogućuje varijabilnu kompoziciju, vodoravnu međuovisnost i okomitu ovisnost sustava, blokova i elemenata koja dodatno ubrzava proces optimalizacije. Konačno, poznato je da su učinkoviti sustavi nestabilni (nestabilnost se u vremenu mijenja). I obratno, stabilni su sustavi neučinkoviti.**

Cijena veće učinkovitosti sustava u cjelini može zahtijevati udaljenje od optimuma njegova podsustava ili elementa. Bitno je stanje u sustavu višeg reda. Tako smanjenje učinkovitosti

poreznog sustava nastaje kada se povećaju zahtjevi za prihodima. Pored izravnih presija na porezne obveznike, pojavljuje se i mrtvi teret oporezivanja, pri čemu povećanje porezne presije u pravilu progresivno povećava mrtvi teret oporezivanja. Ukoliko se, međutim, tako povećani fiskalni prihodi usmjere putem transfera u neka druga područja kojih će učinci biti veći od ukupnih troškova koji su nastali povećanjem porezne presije, rezultat je smanjenje učinkovitosti poreznog sustava i povećanje učinkovitosti nekoga drugog podsustava gospodarskog sustava. Ukoliko učinci utroška povećanih poreza budu manji od troškova koji su nastali povećanjem poreznog opterećenja, rezultat je smanjenje učinkovitosti nadsustava.

Globalizacija ekonomije ima odlučujuće djelovanje za sve zemlje, a za male posebno. Nacionalno tržište malih zemalja postaje sve više zanemarivo (tehnički progres pomiče točku pokrića). Shvati li se inozemstvo kao okruženje, odnosno kao nadsustav koji također ima svoje ciljeve (s obzirom na to da je svjetski sustav neinstitucionaliziran, ciljevi su varijabilni i u temelju određeni neizvjesnostima), tada je jasno da na gospodarski sustav djeluju mnogobrojne silnice. Otvorenost gospodarskog sustava, kao kriterijalna funkcija, čini malu zemlju ovisnom o zbivanjima u okruženju. Što je neka zemlja manja, to je izneseni stav važniji, odnosno okruženje je ograničenje višeg reda. Stoga, svoditi odnose s inozemstvom na kretanje razmjene s inozemstvom (uključujući saldo ukupne razmjene s inozemstvom), odnosno tečaja nacionalne valute, tek je, iako važan, manji dio ovisnosti nacionalnog o svjetskome gospodarskom sustavu.